

Bank van de Nederlandse Antillen

De financiële crisis en de Nederlandse Antillen

Presentatie door Eric Matto
Bank van de Nederlandse Antillen
voor het seminar
“De financiële crisis:
oorzaken, gevolgen en aanpak”

2 september 2009

Slide 2

Bank van de Nederlandse Antillen

Blijven de crisisstormen uit onze buurt?

2 september 2009 Seminar "De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak" 2

Slide 3

Bank van de Nederlandse Antillen

Kunnen we het tij keren?

The cartoon depicts a figure labeled 'THE FED' wearing a top hat, being held up by a crumbling bank of sand. The figure is positioned in the center, with its arms outstretched. The sand is cracking and falling away from the figure, suggesting a loss of support. In the background, there are waves and a small boat. The title 'LITTLE DUTCH BOY 2008' is written in a box at the top. The artist's signature 'MACELLA GAMES' is in the top right corner.

2 september 2009 Seminar "De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak" 3

Bank van de Nederlandse Antillen

Of zinken we tot de bodem?

2 september 2009 Seminar "De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak" 4

Inhoud

- Korte historie financiële crisis
- Gevolgen financiële crisis
 - wereldeconomie
 - regio
 - Nederlandse Antillen
- Beleidsacties

2 september 2009 Seminar "De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak" 5

- Korte historie financiële crisis
 - o Oorzaken
 - o Beleidsreacties

Bank van de Nederlandse Antillen

Oorzaken financiële crisis (1)

- Groot aanbod beleggingskapitaal.
- Ontwikkeling exotische beleggingsvormen.
- Problemen “sub-prime” hypotheek VS.
- Waardedaling afgeleide obligaties.
- Toenemende afschrijvingen op beleggingen.

2 september 2009 Seminar “De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak” 6

- Groot aanbod beleggingskapitaal van de snelgroeiende opkomende economieën en olieexporterende landen, vooral in de VS.
- Het grote aanbod van beleggingskapitaal en het streven naar hogere rendementen stimuleerde de ontwikkeling van nieuwe exotische beleggingsvormen van complexe aard met moeilijk te doorgronden risico's (derivaten). O.a. werden Amerikaanse hypotheek gebundeld in verhandelbare obligaties die gretig aftrek vonden bij internationale beleggers.
- In de VS werden heel gemakkelijk hypotheek verstrekt, ook aan financieel zwakke huizenkopers (sub-prime hypotheek). Stijgende rente en een stagnerende huizenmarkt brachten eind 2006/begin 2007 de sub-prime leners in problemen.
- Banken moesten op steeds meer leningen afschrijven, waardoor de afgeleide obligaties in waarde begonnen te dalen.
- Dit resulteerde weer in forse afboekingen op deze beleggingen in de balansen van financiële instellingen.

Bank van de Nederlandse Antillen

Oorzaken financiële crisis (2)

- Interbancaire geldmarkt droogt op.
- Steeds meer financiële instellingen kwamen in problemen.
- Vertrouwen beleggers nam snel af.
- Daling beurskoersen.

2 september 2009 Seminar "De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak" 7

- Omdat de omvang van de verliezen niet duidelijk was, werden banken huiverig elkaar nog geld te lenen: interbancaire geldmarkt droogde op.
- Doordat steeds meer financiële instellingen in problemen kwamen, nam wereldwijd het vertrouwen van beleggers af. Dit resulteerde in dalende koersen op de aandelenmarkten.

Bank van de Nederlandse Antillen

Reactie op financiële crisis

- Centrale banken en overheden schoten financiële instellingen massaal te hulp.
 - Overnames
 - Renteverlaging
 - Liquiditeitssteun
- Totale steun opgelopen tot bijna **US\$12.000.000.000.000**

2 september 2009 Seminar "De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak" 8

- Door de sterk toegenomen globalisering van de financiële sector, verspreidden de problemen zich snel over banken, verzekerings-maatschappijen, pensioenfondsen en beleggingsmaatschappijen in verschillende landen en dreigde een instorting van het financiële systeem.
- Om dit te voorkomen, schoten centrale banken en overheden wereldwijd massaal te hulp:
 - overname financiële instellingen door de overheid om faillissement te voorkomen;
 - sterke verlaging rentetarieven centrale banken tot 0 – 1%;
 - liquiditeitssteun (leningen, overname probleem-activa)
 - garanties voor schulden financiële instellingen
- Totale hulp tot nu toe bedraagt bijna 12 biljoen dollar (12 nullen); ruim NAF 5.000 per inwoner op aarde.

Slide 9

Bank van de Nederlandse Antillen

US\$ 1 miljard

2 september 2009 Seminar "De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak" 9

- 10 pallets met briefjes van US\$ 100

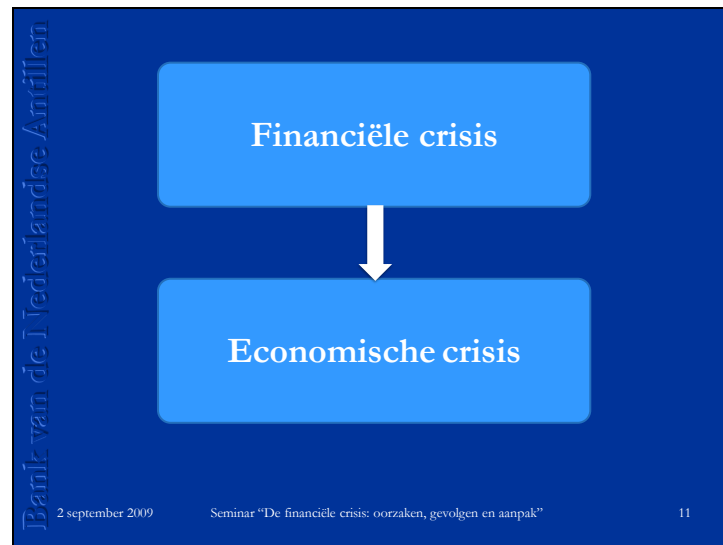
Bank van de Nederlandse Antillen

US\$ 1 biljoen

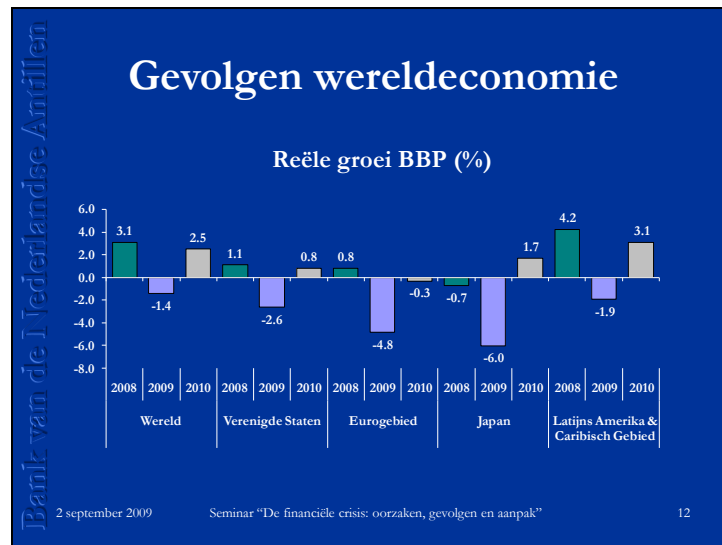

2 september 2009 Seminar "De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak" 10

- US\$ 1 biljoen is 10.000 pallets met briefjes van US\$ 100
- US\$ 12 biljoen is 120.000 pallets met briefjes van US\$ 100

- De internationale financiële crisis heeft de grootste mondiale economische crisis sinds de Grote Depressie in de jaren 30 van de vorige eeuw veroorzaakt.
- De financiële crisis heeft wereldwijd vermogensposities aangetast (waardedalingen woningen, beleggingsportefeuilles), terwijl door aanscherping van de kredietvoorwaarden lenen moeilijker is geworden. Hierdoor wordt minder besteed, wat leidt tot een afname van de economische activiteiten.
- Als de economische activiteiten tenminste twee achtereenvolgende kwartalen afnemen, wordt van een recessie gesproken. Verschillende landen (waaronder Nederland) hebben inmiddels vijf kwartalen van krimp achter de rug.
- Om de effecten op de economie te verzachten, hebben vrijwel alle landen tevens geld vrijgemaakt voor stimulering van de economie, die tezamen oplopen tot enkele biljoenen dollars (bijv. stimuleringspakket VS bedraagt US\$ 800 miljard). Dit komt bovenop de gelden ter bestrijding van de financiële crisis.
- Het mondiale economische verlies van de financiële en economische crisis tot eind dit jaar is becijferd op ruim US\$ 10 biljoen (o.a. waardedaling huizen, krimp van de economie en verliezen van banken a.g.v. afschrijvingen en faillissementen).

- Ondanks de vele biljoenen dollars aan reddings- en stimuleringsmaatregelen, wordt een krimp van de wereldeconomie geraamd in 2009. De recessie in vooral de ontwikkelde industrielanden heeft hieraan bijgedragen.
- Voor 2010 wordt een herstel verwacht.
- Latijns Amerika en het Caribisch gebied vertoont de meeste veerkracht. Deze regio is minder hard getroffen door de financiële crisis, omdat maar beperkt in besmette beleggingen was geïnvesteerd. De gevolgen van de recessie in de ontwikkelde industrielanden is van grotere invloed geweest.

Bank van de Nederlandse Antillen

Gevolgen regio

Reële groei BBP (%)

	2007	2008	2009
Bahamas	2.8	-1.3	-4.5
Barbados	3.4	0.6	-3.5
Dominicaanse Republiek	8.5	4.8	0.5
Jamaica	1.4	-1.2	-2.6
Trinidad & Tobago	5.5	3.4	0.5
Aruba	0.4	-2.5	-5.5

Bronnen: IMF, World Economic Outlook, April 2009; Centrale Bank Aruba.

2 september 2009 Seminar "De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak" 13

- De landen in het Caribische gebied ondervinden ook de gevolgen van de mondiale economische crisis. De zwaarst getroffen landen zijn vrijwel geheel afhankelijk van het Amerikaanse toerisme (Bahamas, Jamaica en Aruba). In die landen begon de recessie al in 2008 en naar verwachting zal 2010 nog geen positieve groei laten zien.
- De gevolgen voor de Dominicaanse Republiek en Trinidad & Tobago zijn relatief mild; de economie in die landen zal op jaarbasis waarschijnlijk niet krimpen. Dit komt door de grotere omvang en diversificatie van deze economieën, wat ze weerbaarder maakt tegen schokken.

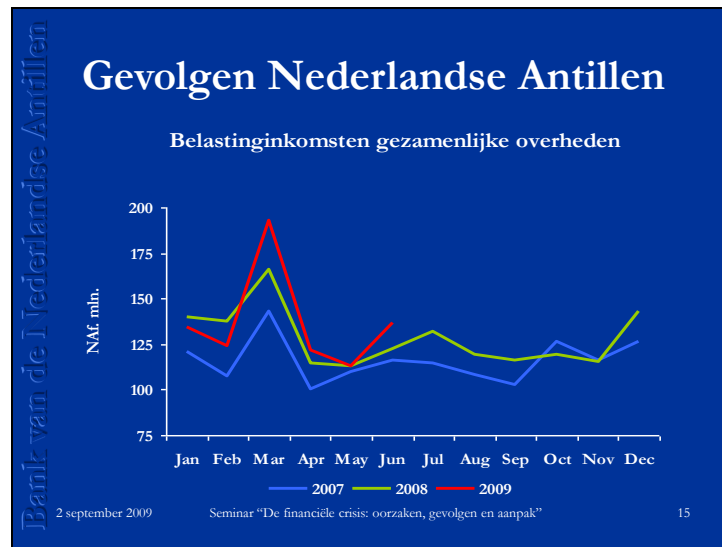
Bank van de Nederlandse Antillen

Gevolgen Nederlandse Antillen

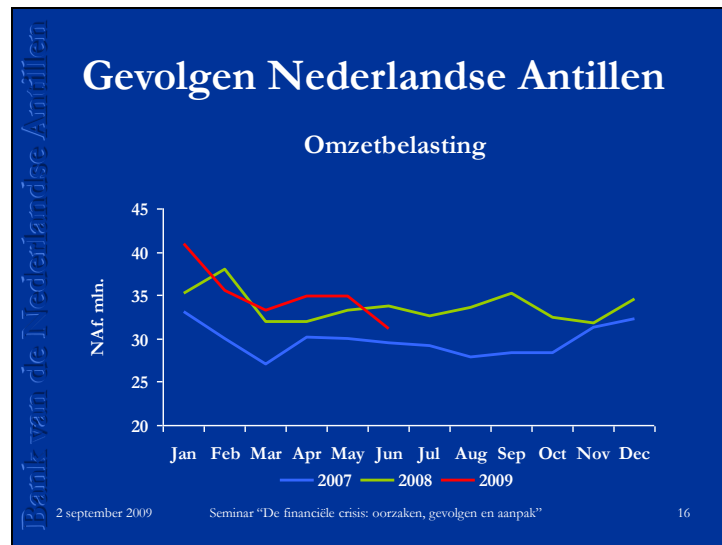
- Ontwikkeling in 15 economische indicatoren

2 september 2009 Seminar "De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak" 14

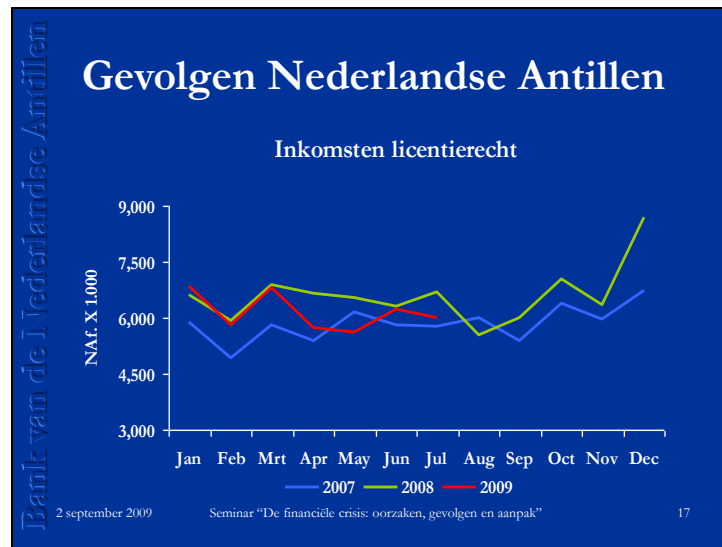
Aan de hand van 15 economische indicatoren beeld schetsen van de effecten van de internationale financiële en economische crisis op de Antilliaanse economie.

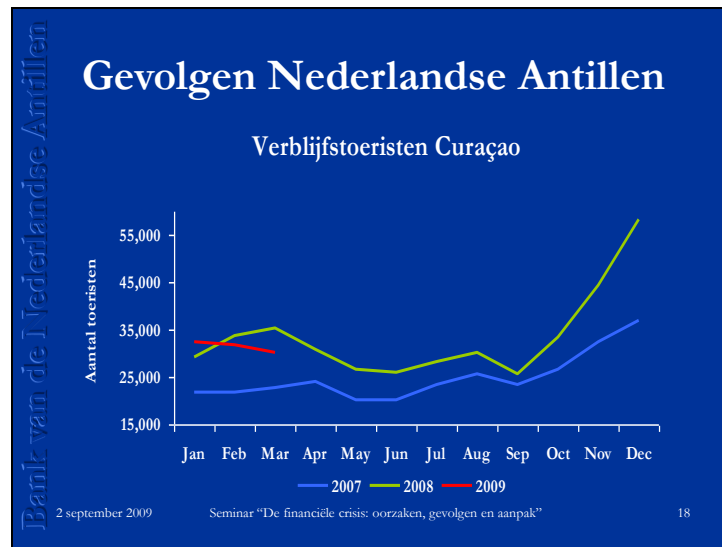
- Gemiddelde belastinginkomsten laten nog geen verslechtering zien.
- T/m juni bedroegen de inkomsten in 2009 4% meer dan in dezelfde periode van 2008.
- De piek in maart heeft te maken met de voorlopige afdracht van de winstbelasting over het voorgaande jaar (economische groei was toen hoger).

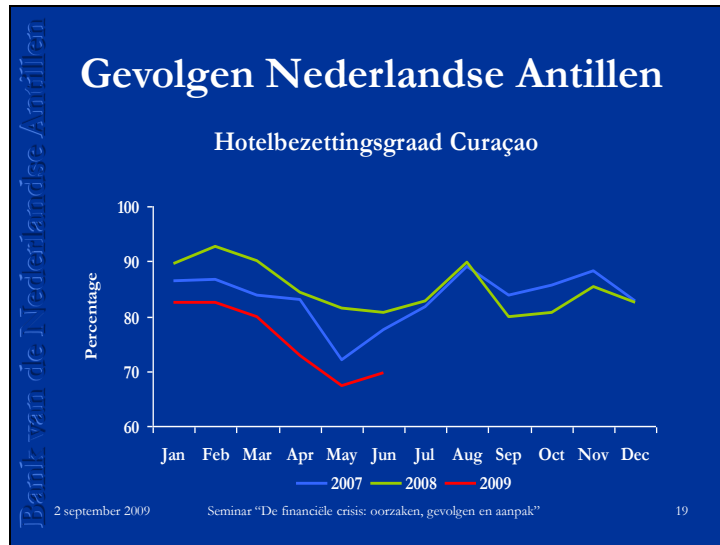
- De omzetbelasting blijkt zeer goed de ontwikkeling in economische activiteit weer te geven.
- Omdat de gegevens over de geïnde omzetbelasting veel eerder beschikbaar zijn dan de gegevens over de economische groei, is het een waardevolle korte termijn indicator van de economische groei.
- Uit de cijfers t/m juni blijkt de geïnde omzetbelasting in 2009 gemiddeld boven het niveau van 2008 ligt (3%).
- Voorzichtige conclusie: de economie is t/m juni nog steeds gegroeid, maar zwakker dan in dezelfde periode in 2008 (verschil tussen de lijnen).

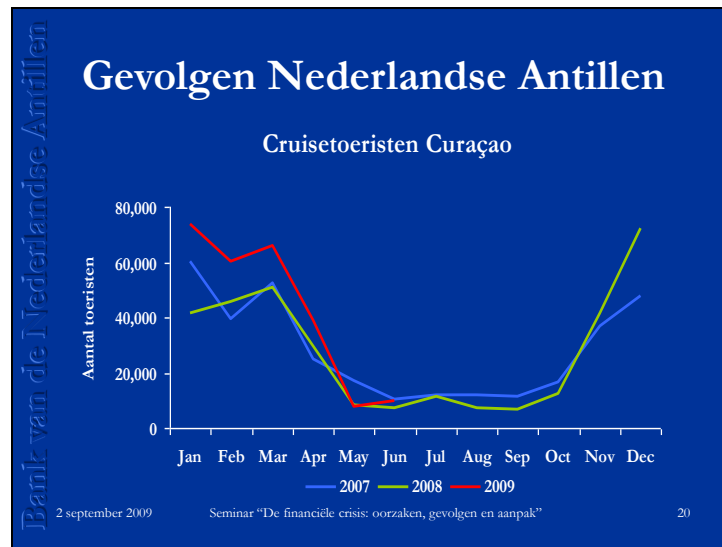
- Licentierecht is een heffing van 1% over de waarde van overmakingen naar het buitenland en de aankoop van vreemde valuta. Zit in de verkoopkoers van vreemde valuta verwerkt.
- Als de economische activiteit afneemt, zal in het algemeen ook de omvang van de internationale transacties afnemen en daarmee de licentierecht-inkomsten.
- In het 1e kwartaal van 2009 zijn de licentierechtinkomsten hetzelfde gebleven t.o.v. het 1e kwartaal van 2008.
- In de maanden daarna liggen de inkomsten beduidend lager (behalve in juni).
- T/m juli waren de inkomsten in 2009 6% minder dan in dezelfde periode van 2008.
 - zwakkere economische ontwikkeling
 - minder beleggingen in het buitenland

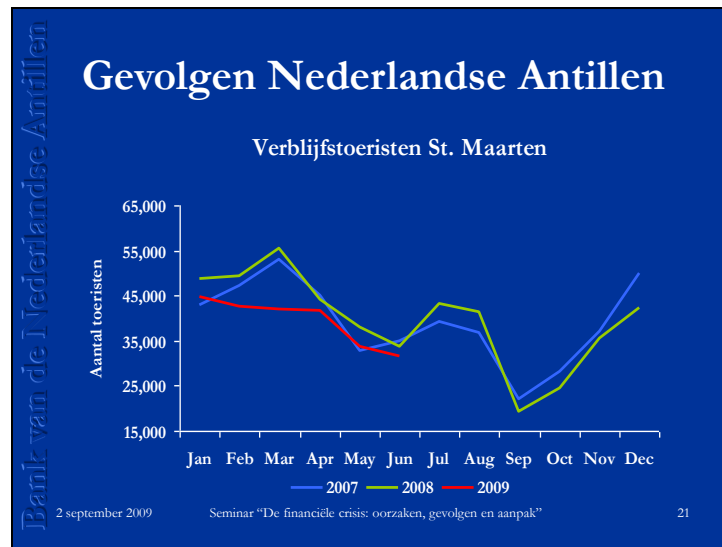
- Het aantal verblijfstoeristen in Curacao is in 2009 vanaf februari onder het niveau van 2008 gedaald.
- Gemiddelde aantal was 4% lager dan in dezelfde periode van 2008.

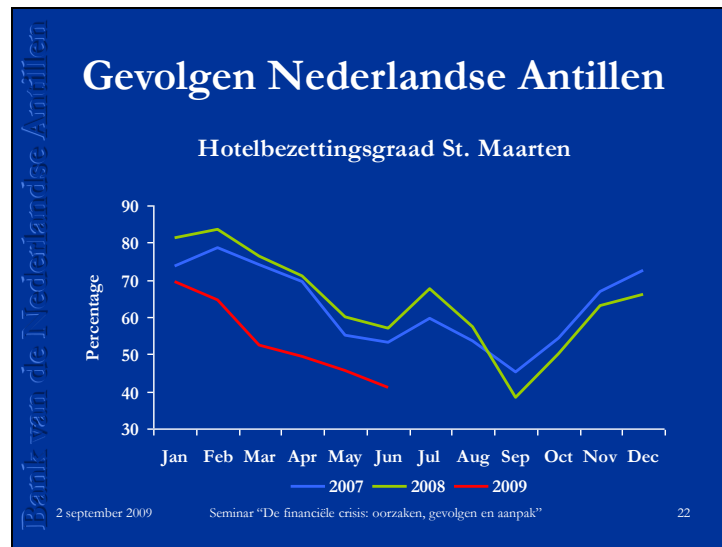
- De hotelbezettingsgraad in Curacao ligt in 2009 t/m juni over de hele linie onder het niveau van zowel 2008 als 2007.
- Gemiddelde bezetting was 12% lager dan in dezelfde periode van 2008.

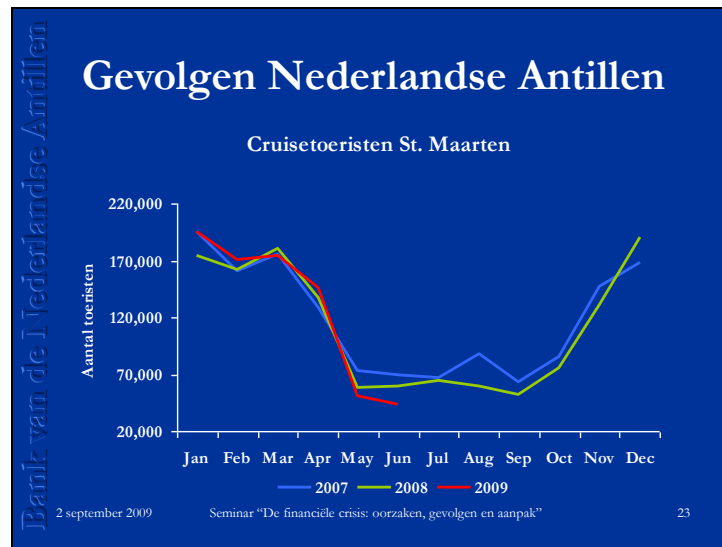
- Het aantal cruisetoeristen in Curacao laat nog geen verslechtering zien.
- Tot en met april ligt het niveau hoger dan in de twee voorgaande jaren. In mei en juni 2009 zijn de aantallen vrijwel gelijk aan die in 2008, maar liggen onder die van 2007.
- Gemiddelde aantal t/m juni was in 2009 40% hoger dan in dezelfde periode van 2008.

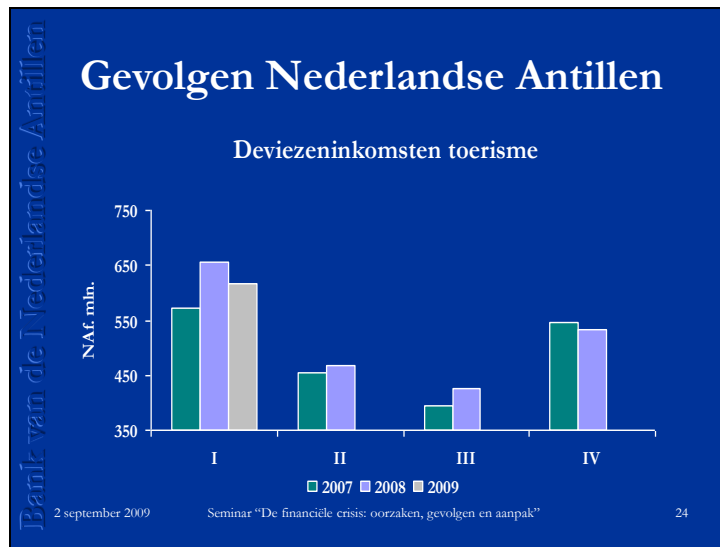
- Het aantal verblijfstoeristen in St. Maarten is in 2009 in alle maanden onder het niveau van 2008.
- De traditionele hoogseizoenpiek in maart bleef achterwege.
- Gemiddelde aantal t/m juni was in 2009 13% lager dan in dezelfde periode van 2008.

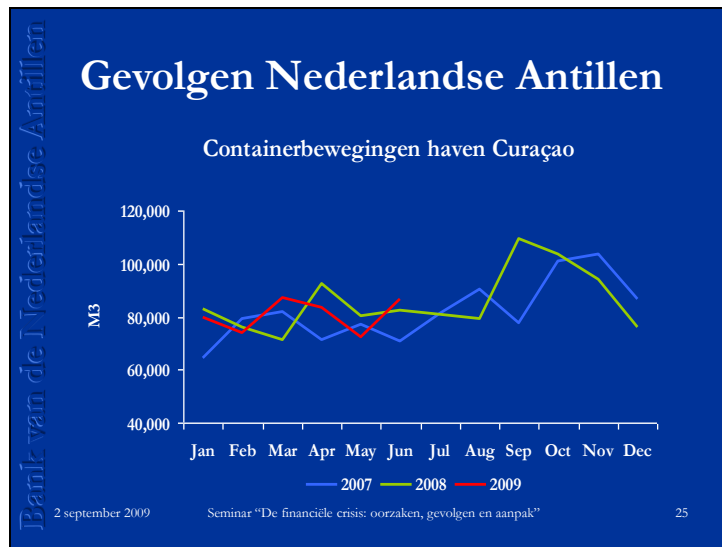
- De hotelbezettingsgraad in St. Maarten ligt in 2009 t/m juni over de hele linie onder het niveau van 2008.
- Gemiddelde bezetting was 25% lager dan in dezelfde periode van 2008.
- Vanaf maart zelfs ook onder het niveau van 2007.

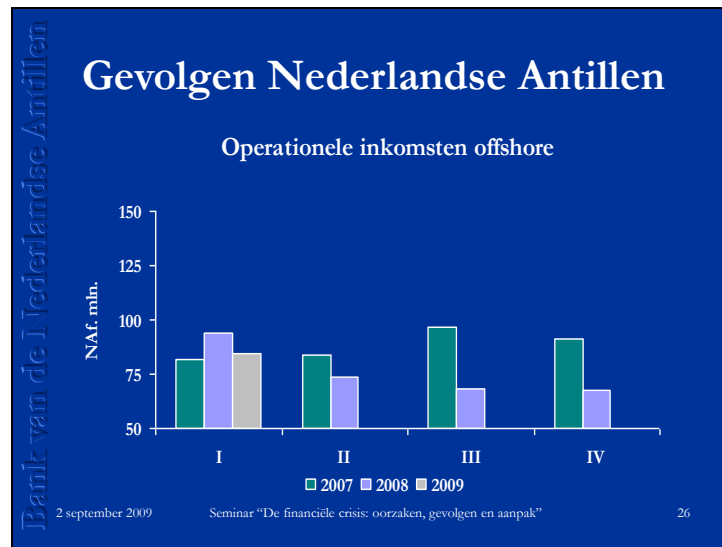
- Het aantal cruisevoeristen in St. Maarten ontwikkelt zich vrijwel gelijk als in de voorgaande twee jaren.
- Gemiddelde aantal t/m juni was in 2009 1% hoger dan in dezelfde periode van 2008.

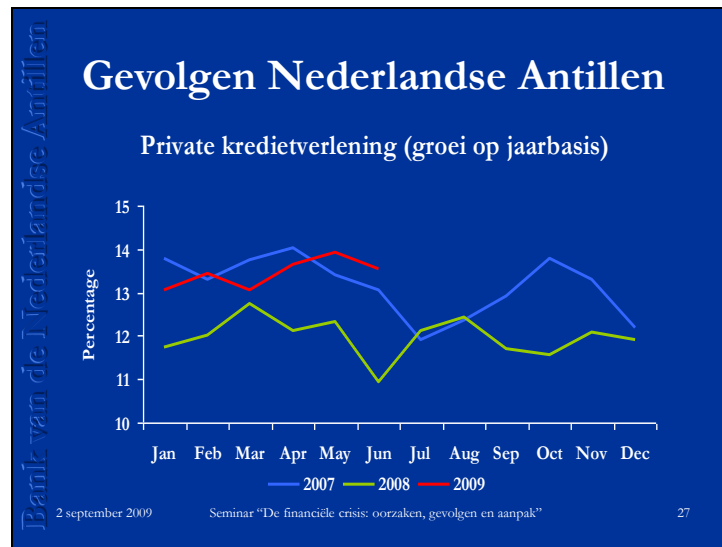
- Door de daling van het aantal verblijfstoeristen en de lagere bezettingsgraad van hotels zijn de deviezeninkomsten in het 1e kwartaal van 2009 gedaald t.o.v. het 1e kwartaal van 2008.

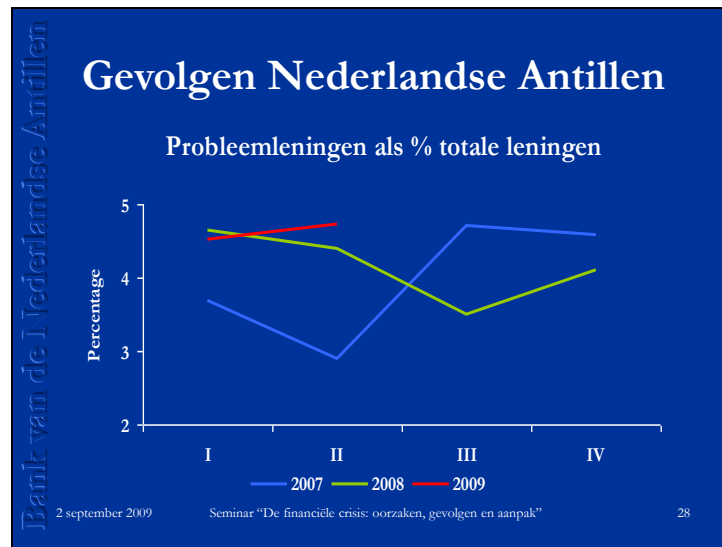
- De havenactiviteiten in Curaçao gemeten naar de hoeveelheid verwerkte containers liggen in 2009 t/m juni gemiddeld 0,5% lager dan in dezelfde periode van 2008.

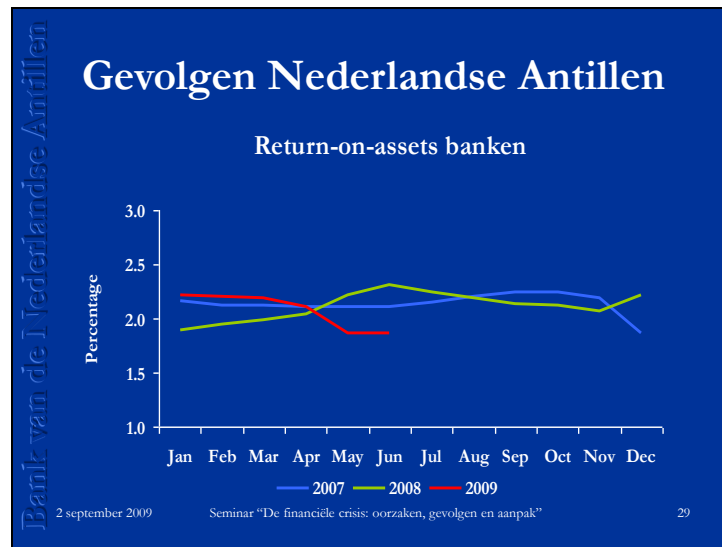
- Debiezenontvangsten van internationale financiële en zakelijke dienstverlening (mooi woord voor offshore).
- In 2008 lagen de inkomsten vanaf het 2e kwartaal onder het niveau van 2007:
 - o effecten internationale financiële crisis
 - o structurele ontwikkeling in de sector na opheffing onderscheid offshore/onshore op belastinggebied in 2002
- Inkomsten in 1e kwartaal 2009 ligt ook weer onder dat van hetzelfde kwartaal in 2008 (10%).

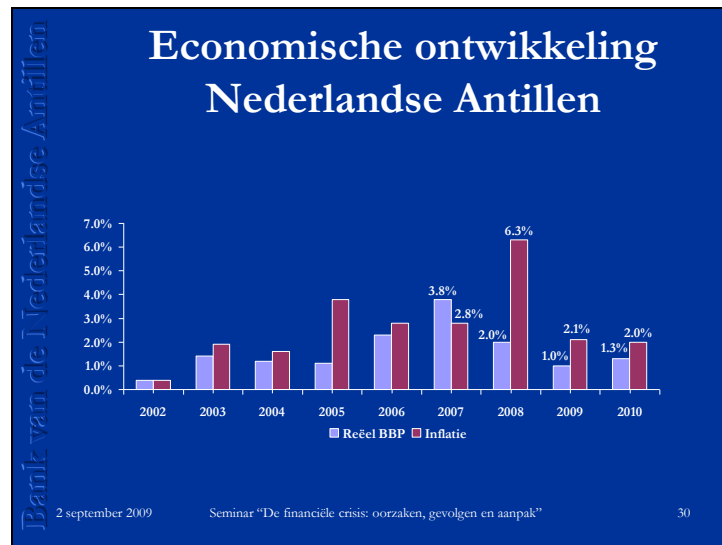
- De kredietverlening aan de private sector heeft duidelijk nog niet te lijden onder de financiële crisis. Vooral groei hypotheekleningen is hoog, gevolgd door zakelijke kredieten. Consumptieve kredieten zijn licht gedaald.
- T/m juni overstijgt de groei op jaarbasis in 2009 elke maand in 2008.
- Gemiddelde groei t/m juni bedroeg in 2009 13%, in 2008 12% en in 2007 14%. In 2009: hypotheekleningen 34%, zakelijke kredieten 9% en consumptieve kredieten -2%.
- Verklaring ontwikkeling in 2009:
 - hoge liquiditeit bankwezen
 - banken kiezen voor meer zekerheid (leningen met onderpand)
 - herfinanciering euro-hypotheekleningen

- Als het minder gaat met de economie, lopen de achterstanden in het betalen van rente en aflossingen op kredieten meestal op.
- In zowel het 1e als 2e kwartaal van 2009 ligt het percentage problemleningen relatief hoog. Hieraan hebben vooral de zakelijke kredieten bijgedragen en in mindere mate consumptieve kredieten. Percentage probleemhypotheek bleef stabiel.

- De return-on-assets (netto inkomen vóór belasting en dividend gerelateerd aan de gemiddelde activa) geeft een idee van de ontwikkeling in de winstgevendheid van de banken.
- T/m april is de winstgevendheid in 2009 beter dan in de twee jaren daarvoor.
- Vanaf mei is er sprake van een verslechtering, wat o.a. samenhangt met de de sanering van de overheidsschuld en de lage internationale rentestanden.

- Op basis van de besproken indicatoren kan voorzichtig geconcludeerd worden dat:
 - In de 1e helft van 2009 nog wel sprake is geweest van groei, maar minder dan in dezelfde periode van 2008. De grootste klappen zijn tot nu toe gevallen in het verblijfstoerisme en de offshore.
 - Voor de 2e helft van het jaar wordt een verdere verzwakking van de groei verwacht met kans op een negatieve groei in het 3e en/of 4e kwartaal.
- Voor het hele jaar wordt voorsnog een kleine groei van 1% verwacht.
- Verwachte opleving van de wereldeconomie en in het bijzonder een herstel bij onze belangrijkste handelspartners vertaalt zich in een lichte aantrekking van de groei in 2010 tot 1,3%.
- Inflatie is sinds 2009 weer genormaliseerd na de uitzonderlijke piek in 2008 als gevolg van de sterke stijging in de internationale grondstof- en voedselprijzen.

Bank van de Nederlandse Antillen

Nederlandse Antillen vs regio

Reële groei BBP (%)

	2007	2008	2009	2010
Bahamas	2.8	-1.3	-4.5	-0.5
Barbados	3.4	0.6	-3.5	0.5
Dominicaanse Republiek	8.5	4.8	0.5	2.0
Jamaica	1.4	-1.2	-2.6	-0.3
Trinidad & Tobago	5.5	3.4	0.5	2.0
Aruba	0.4	-2.5	-5.5	n.a.
Nederlandse Antillen	3.8	2.0	1.0	1.3

Bronnen: IMF, World Economic Outlook, April 2009; Centrale Bank Aruba; en BNA.

2 september 2009 Seminar "De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak" 31

- Economie Nederlandse Antillen ontwikkelt zich in lijn met de sterkere economieën in de regio (Dominicaanse Republiek en Trinidad & Tobago).
- In het algemeen verbetert de economische situatie in 2010.
- Voor de Nederlandse Antillen wordt vooralsnog geen negatieve groei verwacht en de economie zal vanaf 2010 weer gaan aantrekken:
 - lokale economie heeft maar beperkte directe effecten van de financiële crisis ondervonden (conservatief beleggingsbeleid);
 - onze economie is relatief meer gediversificeerd;
 - meer hulp gelden van Nederland (o.a. SEI) i.v.m. de staatkundige veranderingen;
 - nog steeds veel bouwactiviteiten;
 - profiteren van aantrekken wereldeconomie in 2010.

Bank van de Nederlandse Antillen

Acties ter vermindering van de effecten

- Verbetering investeringsklimaat.
- Versterking apparaat ter voorbereiding en uitvoering SEI en reguliere ontw. hulp.
- Productiviteitsverhogende maatregelen.
- Maatregelen ter bescherming zwakste groepen in de samenleving.
- Ondersteuning toerisme.

2 september 2009 Seminar "De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak" 32

Verbetering investeringsklimaat

• Ondanks de internationale crisis, is er nog steeds belangstelling om te investeren in de eilanden. Potentiele investeerders moeten effectief ondersteund worden met een minimum aan bureaucratie. Verder dienen andere zwakke onderdelen van ons investeringsklimaat te worden aangepakt, waaronder de arbeidsmarkt en het belastingsysteem.

SEI en ontwikkelingshulp

• Beschikbare hulpmiddelen bleven gedeeltelijk onbesteed door de trage voorbereiding en indiening van projecten. Vooral in tijden van crisis dient dit gebrek aan capaciteit verholpen te worden. Vanaf het laatste kwartaal van 2008 valt een toename in het aantal goedgekeurde projecten te constateren, wat tot meer projecten in uitvoering in 2009 zal leiden.

Productiviteit

• Als het minder gaat met de economie, is het het juiste moment om stappen te nemen die de productiviteit kunnen verhogen (training personeel, verbetering van bedrijfsprocessen). Zo staat men sterker t.o.v. de concurrentie als de economie weer aantrekt.

Sociaal vangnet

• Om de gevolgen van een teruglopende economie voor de zwaksten in de samenleving te beperken, is gerichte sociale ondersteuning van belang.

Toerisme

• Promotie moet worden gericht op nieuwe markten en aantrekkelijke vakantiepakketten.
• Ontwikkeling van niche markten, zoals medisch, zakelijk en cursus-/conferentietoerisme.

Bank van de Nederlandse Antillen

Antwoorden op de vragen

- Blijven de crisisstormen uit onze buurt?
- Kunnen wij het tij keren?
- Zinken wij af tot de bodem?

2 september 2009 Seminar "De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak" 33

Blijven de crisisstormen uit onze buurt?

Ik verwacht geen "direct hit", maar het weer zal wel wat gaan verslechteren.

Kunnen wij het tij keren?

Ik verwacht dat we bespaard blijven van de volle laag, maar we worden wel een beetje nat.

Zinken wij af tot de bodem?

- Ik verwacht dat niet, maar we gaan waarschijnlijk wel een beetje water maken.

Slide 34

Bank van de Nederlandse Antillen

**Dank u voor uw
aandacht**

2 september 2009 Seminar "De financiële crisis: oorzaken, gevolgen en aanpak" 34